

Lagzi Gábor

JOBBOLDALI GYŐZELEM ÉS JOBBOLDALI VERESÉG LENGYELORSZÁGBAN

A magas részvétel mellett megtartott lengyelországi parlamenti választásokon meglepetés nem született: az előrehozott voksolást az addigi ellenzéki, jobboldali-liberális Polgári Platform (PO) nyerte meg, amely a jobboldali-konzervatív Jog és Igazságosságot (PiS) váltja a kormányrudnál. Folytatódott ezzel az a szokás, hogy a polgárok a Visztula partján mindig a kormányváltásra szavaznak.

Lengyelország az ikrek csillagzata alatt

Senkit nem ért meglepetésként, hogy 2005 őszén – négy év kormányzás után – a poszt-kommunista baloldal meggyengülve adta át a stafétabotot a legtöbb mandátumot megszerző nemzeti konzervatív Jog és Igazságosságnak, valamint a jobboldali-liberális Polgári Platformnak. Az viszont váratlan fordulatnak bizonyult, hogy a két jobboldali formáció nem tudott megegyezni a koalícióról, s ennek háttere mind a mai napig tisztázatlan. Így a PiS egyedül vágott neki az ország irányításának. Meglepetésre a kormányfői széket nem a pártelnök, Jarosław Kaczyński (a 2005 novemberében megválasztott köztársasági elnök, Lech ikertestvére) foglalta el, hanem Kazimierz Marcinkiewicz, a párt kevésbé ismert gazdaságpolitikusa.

Hamar kiderült, hogy kisebbségben maradván a törvényhozásban nehéz lesz teljesíteni a kampányígéreteket (társadalmi szolidaritás, morális megújulás, a posztkommunista hálózat elleni harc), így 2006 tavaszán a kormányhoz csatlakozott a baloldali-populista Önvédelem és a nacionalista-klerikális Lengyel Családok Ligája (LPR). Időközben a legnépszerűbb politikussá avanszált Marcinkiewiczet a miniszterelnöki székben Jarosław Kaczyński váltotta. A kormányfő azzal számolt – létrehozva egy igencsak törékeny koalíciót a populistákkal –, hogy sikerül elfogadtatni a parlamenttel a mélyreható változásokat hozó törvényeket, s ezzel kezdetét veheti a Negyedik Köztársaság (a harmadik 1989-ben jött létre, az állampárt és az akkori ellenzék közötti kerekasztal-tárgyalások során). Ez részben sikerült is, hiszen a parlament elfogadott egy új, az eddiginél radikálisabb átvilágítási törvényt (igaz, egyes részeit az alkotmánybíróság megsemmisítette), sikerült felosztatni a Katonai Hírszerző Szolgálatot (WSI), amely az elmúlt évek közéleti afférjaiban nyakig benne volt. A populistákkal létrehozott koalíció miatt finnyáskodókat a kormányfő azzal szerelte le, hogy mindegy, milyen kezek emelkednek magasba egy jó törvény elfogadásakor. Kaczyński arra számított, hogy erkölcsi és politikai értelemben megbízhatatlan partnereit sikerül kordában tartania, leszalámiznia parlamenti frakciójuknak egy részét, és a szavazóbázisukat átcsábítani a PiS-hez. A terv csak részben

sikerült, a koalíció tagjai között ugyanis állandóan harc zajlott, javarészt a színpalak mögött, s a miniszterelnök az elmúlt hónapokban sokszor beszélt egy előrehozott választás lehetőségéről. Ennek ellenére elmondható, hogy a populista retorikát alkalmazó lengyel kormányzat nem befolyásolta negatívan a kedvező gazdasági folyamatokat – a második negyedévben a GDP-növekedés 6,7%-ot tett ki, és a munkanélküliség is alig haladja meg a 11%-ot (három évvel ezelőtt ez az arány még 19%-os volt). Ez – a kedvező külföldi konjunktúrán kívül – Zyta Gilowska pénzügyminiszternek is köszönhető volt, aki kemény kézzel felügyelte a költségvetést, s nem engedett teret a két kisebb koalíciós partner ötleteinek.

Mivel a kormány vezető ereje, a PiS a korrupció elleni harcot prioritásként kezelte, erre a célra egy külön szervet is életre hívott. A Központi Korrupcióellenes Hivatal (CBA) 2006 végén jött létre, s az állami és a magánszférában fellelhető visszaélések felderítésére szakosodott. Ezzel a kormány gyakorlatilag egy újabb titkosszolgálatot hozott létre, amelynek vezetőjét a miniszterelnök nevezi ki, és amely az esetek felderítéséhez titkosszolgálati eszközöket (például lehallgatásokat) is alkalmazhat.

A CBA első igazán látványos akcióját 2007 nyarán vitte véghez. A hivatal két ügynöke üzletembernek adta ki magát, akik egy művelés alatt álló területet szerettek volna – hamis papírokkal – átminősíteni építési területté. Felvették a kapcsolatot a földművelésügyi minisztérium két lobbistájával, akik 3 millió zlotyért (körülbelül 210 millió forint) ezt elintézték volna, s az összegből minden bizonnyal maga a miniszter, s egyben az Önvédelem elnöke, Andrzej Lepper is részesült volna. A pénz átvételére azonban nem került sor, így bizonyítani sem lehet a korrupciót, mert valahol kiszivárgott a titkos akcióról szóló hír. A botrány elkerülhetetlenné vált – Lepper azonnal lemondott miniszterelnök-helyettesi és miniszteri pozíciójáról, és pártja elhagyta a koalíciót. Nem sokkal később az LPR is hasonlóképpen cselekedett, a párt vezetője, Roman Giertych oktatási miniszter pedig a kormányfőt „totalitáriánus állam” kiépítésével vádolta, arra utalva, hogy a korrupcióellenes harcot a miniszterelnök személyesen irányítja, és állami szerveket használ politikai ellenfelei befektetésére. Az ügyészség által indított nyomozásban fény derült arra is, hogy a kiszivárogtatás mögött Janusz Kaczmarek – azonnal lemondott – belügyminiszter állhat. Őt a nyomozó szervek hivatali titok megsértésének vádjával letartóztatták, kihallgatták, majd óvadék ellenében szabadon bocsátották. A bizalmas információ cseréje az ügyészségi vélemény szerint Ryszard Krauze, a legnagyobb lengyelországi informatikai cég, a Prokom tulajdonosának hotelszobájában történt, ahol Kaczmarek tájékoztatta a titkos akcióról az üzletembert. Emiatt Krauze (akinek vagyonát egyébként a Wprost című hetilap 1200 millió euróra becsüli) a nyomozhatóságok érdeklődési körébe került. A varsói tőzsde igen érzékenyen reagált az egyébként éppen a Földközi-tengeren hajózó Krauze kihallgatását jósoló hírekre, és hosszú idők óta ez volt az első eset, amikor a belpolitikai csatározások kihatással voltak a börze teljesítményére. Tehát a kormányfő beváltotta az ígéreteit, s kezdeményezte a szemj feloszlását és előrehozott választások kiírását.

A kampány – mindenki egy ellen

A PiS kampányában kitüntetett szerepet kapott a korrupcióellenes küzdelem, a poszt-kommunista hálózat elleni harc, a nemzeti büszkeség hangsúlyozása, és a „gazdagellenesség” s ezzel együtt a gyengébbek védelmezése (ezzel főleg az alacsony iskolázottságú, idősebb szavazóbázist célozták meg, akik korábban az Önvédelemre és az LPR-re szavaztak). A Jog és Igazságosság próbálta az egészségügyet tenni a másik kampánytémává, azzal riogatva a választókat, hogy a Platform kormányra kerülése esetén privatizálni fogja a kórházakat. Azonban a közvélemény nem felejtette el, hogy pár hónappal korábban a miniszterelnöki hivatal előtt sáttortábort ütve, napokon át ápolónők tiltakoztak, és a jobb életkörülmények reményében a lengyel orvosok tömegesen utaznak az Európai Unió gazdagabb országaiba dolgozni.

A párt nehéz helyzetben volt abból a szempontból, hogy az összes többi párt is ellenük kampányolt. Így nemcsak a legalább két éve ellenzékben levők támadták a kormányt, hanem az addigi koalíciós partnerek is. Lepper egy régi, 1990-es évek elejéről származó ügyel próbálta diszkreditálni Jarosław Kaczyńskit (kevés sikerrel), míg Giertych jobbról próbálta előzni a PiS-t. Mindkettőjük számára élethalálharc volt a voksolás végkimenetele, hiszen a PiS és a kormányzás gyakorlatilag „bedarálta” őket – s ők maguk is sokat tettek azért, hogy búcsút mondhassanak a parlamenti létnek: az utóbbi két évben mindkét párt házatája hangos volt korrupciós és szexbotrányoktól, a kormányban pedig számos értelmetlen és bizarr ötletekkel rukkoltak elő. Látva a jobboldali és a baloldali populisták megsemmisülését, bebizonyosodni látszik az az egyszerű képlet, hogy a populistákat úgy lehet leghatékonyabban marginalizálni, ha a kormányrúdhhoz kerülnek.

A Platform eközben mérsékelt, megbízható erőként pozicionálta magát, s a PiS elleni főharcos szerepét öltötte magára. Az elmúlt hónapokban az ellenzék és a bal-liberális sajtó részéről egyébként is főgonosznak kiáltották ki az ikreket, akik nem nyugat felé vezetik az országot, minimum egy fehérorosz jellegű rendőrállamot akarnak kiépíteni, Kaczyński kormányfőt pedig (jobb esetben) Vlagyimir Putyin orosz elnökhöz hasonlították. Ennek megfelelően a legnagyobb ellenzéki párt a demokratikus játékszabályok betartását, a közélet normalizációjának szükségességét s az utóbbi hónapok visszaéléseinek felderítésének a jelszavát hangoztatta. A Platform hű maradt liberális gazdaságpolitikai nézeteihez, s plakátjain megjelent a „gazdasági csoda” kifejezés is. A kedvezőbb életkörülmények ígérete pedig a több százezer, javarészt Nagy-Britanniában és Írországban dolgozó lengyelt célozta meg (a párt elnöke, Donald Tusk egyébként kampányának egy részét a Brit-szigeteken folytatta). Arra azonban mindenképp érdemes felhívni a figyelmet, hogy a PO sok szempontból „PiS-light”-nak számít, azaz alapjában véve nem a konzervatívok célkitűzéseivel volt baja (például átvilágítás, hatékony külpolitika, korrupcióellenes küzdelem, az igazságügyi berendezkedés korszerűsítése), hanem azok végrehajtásának módjával.

A kampány a PO szempontjából nem indult jól; szeptember közepén a párt egyik meghatározó alakja, Jan Rokita bejelentette, hogy – egy időre legalábbis – visszavonul az aktív politizálástól. A párt PR-szakemberei pedig gyakorlatilag a PiS ötleteit fordí-

tották visszájára, amit a választópolgárok nem is díjaztak különösképpen. A két nagy jobboldali párt a közvélemény-kutatásokban fej-fej mellett haladt sokáig, az utolsó 2–3 hétben pedig a PiS határozott előnyhöz jutott. Azonban nem várt fordulatot hozott a két pártelnök televíziós vitája. A Kaczyński–Tusk összecsapás közel 10 millió nézőt vonzott a képernyők elé, s egyértelműen az ellenzéki vezér győzelmét hozta. A kormányfő fáradtnak tűnt, többször zavarba is jött, felkészületlennek tűnt, és emiatt nem tudott a Tusk által feltett kérdésekre egyenes választ adni. Az ellenzéki vezér pont ellenkezőleg: magabiztos és tárgyyszerű volt, felcsillantotta humorérzékét, és elhitette a választópolgárokkal, hogy képes az ország élére állni.

Az utolsó héten robbant az a bomba, amely megpecsételhette a kormány sorsát. Pár nappal a voksolás előtt a CBA nyilvánosságra hozta, hogy a PO egyik képviselő asszonya kenőpénzt vett át a korrupcióellenes ügynökség egyik munkatársától. Az eredeti szándék azonban („a kormány harcol a korrupció ellen” és „az ellenzéki párt tele van korrumpálódott politikusokkal, akiktől ne számítsatok semmi jóra”) visszájára sült el – a szavazók döntő többségének szemében a CBA akciója egyszerűen a kormánypárt következő piszkos húzása volt, s egyben bizonyíték arra, hogy a hatalom a titkosszolgálatokat az ellenfél lejáratására is kész kihasználni.

A baloldal – az előrejelzéseknek megfelelően – továbbra is gyengélkedik, hiába állt össze több párt is. A Baloldal és Demokraták (LiD) magában foglalja az állampárt örököseit (Aleksander Kwaśniewski), valamint a legendás Szolidaritás szakszervezetből kinőtt balliberális Szabadság Unió politikusait (Tadeusz Mazowiecki, Bronisław Gerekme) is. A baloldal még nem tudott talpra állni a két évvel ezelőtti sokkból, amikor is az addig kormányzó utódpart, az SLD – a korrupciós botrányoknak és a párton belüli csatározásoknak köszönhetően – a 41%-os támogatottságát 14%-ra csökkentette. Nem hozott pluszszavazatokat a LiD húzóemberének képzelt Kwaśniewski bevetése a kampányban. A volt köztársasági elnök, aki még mindig népszerű és tekintéllyel bír a lengyelek között, két alkalommal is indiszponált (értsd: ittas) állapotban jelent meg a nyilvánosság, no meg a tévékamerák előtt. Ráadásul kijelentette, hogy a voksolás után visszavonul az aktív politizálástól (minden bizonnyal folytatja az egyetemi előadásait, aminek a washingtoni Georgetown egyetem hallgatói örülhetnek, hiszen korábban Kwaśniewski ott tartott sikeres órákat közép-európai tematikában). Tovább rontotta a baloldal esélyeit, hogy a korábbi miniszterelnök, Leszek Miller hátat fordított pártjának, miután a LiD vezetősége nem támogatta az indulását a választásokon. Erre válaszul az expártelnök átigazolt az Önvédelemhez. Így vélhetőleg a centrumhoz közelebb álló baloldali szavazó, aki ki nem állhatta a „Kaczyński-diktatúrát”, inkább a PO-ra szavazott, 3–4%-kal megtoldva ezzel a győztes eredményét.

A szebb napokat látott Parasztpárt (PSL) „A megegyezés az embereket szolgálja” jelszóval vágott neki a kampánynak, s mindvégig mérsékelt, centrista formáció benyomását keltette. Bár bebizonyosodott, hogy a pártnak a városokban gyakorlatilag nincsen támogatói bázisa, annál inkább van a kisebb településeken és a falvakban. Az önkormányzati szinten jelentős képvisellel rendelkező parasztpártiak a maguk javára fordíthatták az Önvédelem gyengélkedését, s újra a vidék meghatározó erejévé léptek elő. Minden bi-

zonnal nem lesznek kellemes koalíciós partnerek, hiszen köztudott, hogy a PSL a hatalomban mindenekeelőtt a káderei és a bázisa jólétével törődik.

A Platform bővületében a városok lakói, a fiatalok és a külföldön dolgozók

A választás eredményeként módosult a lengyel politikai paletta: az eddigi hat pártból csak négy tudott parlamenti képviselőt szerezni. Kiesett az országgyűlésből a két volt koalíciós párt, az Önvédelem és az LPR (mindkettő szerény 1,5%-os eredményt tudott elérni, s ezzel az állami támogatástól is elestek, ami kétségessé teheti a további fennmaradásukat).

Végeredményben a PO megszerezte a szavazatok 41%-át (209 mandátum a 460 fős alsóházban, a szejmben), a PiS 32%-ot (166 mandátum), a LiD 13%-ot (53 mandátum), míg a PSL 9%-ot (31 mandátum) kapott. 2005-höz képest 2007-ben mind a négy párt több szavazatot kapott, de a PO támogatottsága lavinaszerűen nőtt meg (2,8 millióról 6,7 millióra). A vereség ellenére nem panaszkodhat a PiS sem, hiszen közel kétmillióval tudta növelni a szavazóbázisát (3,2 millióról 5,1 millióra). A Parasztpárt pedig majdnem megduplázta a két évvel ezelőtti eredményét (800 ezerről 1,4 millióra duzzadt a támogatása). Így tehát a 2007-es választások győztesének a Platformot és a Parasztpártot kell tekinteni, hiszen jelentősen megerősödve kerültek ki a voksokért folytatott versenyből. Hiába javított eredményein a Jog és Igazságosság, potenciális partnerei „elfogyasztásával” magára maradt, s a baloldalon is inkább kudarcnak, mintsem sikernek kell értékelni a 10% feletti eredményt.

Érdekes eredményt hozott a választási eredmények mélyebb elemzése is. Az exit-pollokból világosan látszott, hogy minél nagyobb a település, annál többen járultak az urnákhoz és annál többen adtak bizalmat a PO-nak. A PiS látványosan szenvedett vereséget az 500 ezernél népesebb városokban, ahol a győztesre adott arány megközelítette a 60%-ot. A PO jó eredményeket ért el az ország északi és nyugati vidékein, míg a PiS a déli és a keleti területeken tudott összességében győzedelmeskedni, bár nagy tévedés lenne egyértelműen azt állítani, hogy a gazdaságilag fejlettebb, nyugatosabb területek lakói a PO-t választanák, míg az elmaradottabb, hagyományörzőbb régiók a PiS-t. Különbség volt az eddigi voksolásokhoz képest, hogy a választási arány 2007-ben – a lengyel viszonyokhoz képest – kimagaslónak volt mondható (2001-ben és 2005-ben ez az arány csupán 40%-ot tett ki). Egyes varsói szavazókörökben például olyan sokan jelentek meg az urnáknál, hogy elfogyott a szavazócédula, és kényszerűségből szünetet kellett hirdetni. A csúszás miatt egészen éjjel 11 óráig kampánycsend volt, és az előzetes eredményeket sem lehetett kihirdetni. A külföldön dolgozó lengyelek is tömegesen jelentek meg a diplomáciai képviselőteken, akár több órán keresztül is várva a voksolásra, és elsősorú többségben a jobboldali liberálisokat tisztelték meg bizalmukkal.

Világosan látszott, hogy a lengyelek a PiS-t az utóbbi években tapasztalt agresszív, konfrontatív politizálásért büntették meg. Az „egészpályás letámadás” hozott némi eredményt, de a populizmus jegyében, ráadásul kétes reputációjú koalíciós partnerek-

kel folytatott kormányzás egyértelmű választási vereséghez vezetett. Végzetes hibának bizonyult, hogy a Kaczyński fivérek maguk ellen fordították a két döntő befolyású választói réteget, az értelmiséget és a fiatalokat. A PO győzelme javarészt e két csoport mobilizációjának köszönhető, hiszen a párt a közélet normalizációját, modernizációt, valamint a közéleti botrányok csökkentését ígérte, még akkor is, ha jelenleg nem is lehet pontosan tudni, milyen programot fog végrehajtani kormányra kerülése esetén.

Az kétségtelen, hogy a Kaczyński fivérek lépései külföldön hol enyhébb, hol komolyabb megütközést keltettek, s akár szélsőségesnek is tűnhettek (egy radikális átvilágítási törvény elfogadása, a nemzeti érzelmekhez, érdekekhez való feltétlen ragaszkodás). Egyet azonban nem szabad elfelejteni, hogy a PiS az utóbbi években a közvélemény-kutatások szerint mindig 20% feletti támogatottságot tudhatott maga mögött. A legnagyobb kormánypártot némileg meglepte, hogy egyedül kellett nekivágnia a kormánynak, és már ciklus elején káderhiány jelei kezdtek mutatkozni. Kaczyński külső szemmel érthetetlen káderpolitikát folytatott – nyílt titok volt, hogy Anna Fotyga alkalmatlan volt külügyminiszterségre, mellette csupán az szólt, hogy nyelveket beszél és maximumálisan bírja az ikrek bizalmát.

A PiS vereségéhez elsősorban a populistákkal kötött koalíció járult hozzá, hiszen lerombolta a pártról korábban alkotott mérsékelt képet. Hibának bizonyult elfogadni Jarosław Kaczyński részéről a fundamentalista-katolikus adó, a Radio Maryja támogatását, elzárva maga előtt a centrum felé vezető utat. Ráadásul kormányfő sikeresen „marta el” a hatalomból azokat a politikusokat, akik népszerűek voltak, és középről szavazatot hozhattak volna (például Marcinkiewicz kormányfő, aki most már a PO jelöltjei mellett kampányolt, Radek Sikorski volt hadügyminiszter, akit a PO képviselőjévé választottak, vagy Bogdan Borusewicz, a Szolidaritás legendás alakja, aki Platform szenátora és a felsőház, a szenátus elnöke lesz az elkövetkezendő években). Szemmel láthatóan a pártelnök-miniszterelnök többre értékelte a párthűséget, mint a hozzáértést és profizmust. Az már azonban nem a volt kormányfő hibája, hogy a PiS-t gyakorlatilag két éve a hazai média jó része és a külföldi döntő többsége állandóan támadta, jobb esetben „csak” keményen kritizálta. Az ikrek elleni harc zászlóshajója volt a legnagyobb példányszámú napilap, a balliberális irányultságú Gazeta Wyborcza, a baloldali Polityka című hetilap és a TVN, illetve a Polsat kereskedelmi csatorna. Viszont az is igaz, hogy az állami televízió, amely – Magyarországgal ellentétben – megőrizte befolyását a piacon, ebben a kampányban jobbra a PiS-ről és a kormányról adott hírt.

Jobboldali együttélés

A 2007-es lengyel választások eredményeképp a politikát alapjában fogja meghatározni a két jobboldali párt versenyfutása, bár a PO és a PiS közötti nagykoalíció politikai, programbeli és személyi ellentétek miatt nehezen képzelhető el, pedig két évvel ezelőtt a lengyelek többsége a változás mellett tette le voksát és a két jobboldali párt szövetségét választotta. Ráadásul a PSL-t is a centrumtól jobbra álló pártnak kell tekinteni: a falu-

si szavazóbázisuk konzervatív beállítottságú, s az Európai Parlamentben a néppárti frakcióban foglalnak helyet, igaz, eddig csak a posztkommunista párttal léptek koalícióra. A baloldalnak pedig esély adatott, hogy személyi állományában, programjában megújuljon, s lerázza magáról a múlt örökségét.

Kérdés, hogyan fog kinézni az elkövetkező időben a lengyelországi *cohabitation* (más politikai táborhoz tartozó államfő és kormány együttélése). Nem szabad elfelejteni, hogy Lech Kaczyński köztársasági elnök éppen a leendő kormányfőt, Donald Tuskot győzte le, s az alkotmány számos olyan eszközt biztosít számára (például az elnöki vétőt), amely úton-útfélen nehezíthetné a kormány dolgát (Lengyelországban – akárcsak Franciaországban – az államfő széles bel- és külpolitikai mandátummal rendelkezik). Minden bizonnyal a Jog és Igazságosság ellenzékkbe vonulásával az államfő határozottabb politikai arcélt nyer.

2007 októberében tehát azon a bizonyos varsói gyorson masiniszta váltás történt, s a kormányrúdnál az egyik jobboldali pártot egy másik (igaz, mérsékeltebb) jobboldali párt fogja váltani. A nagy kérdés, hogy a Polgári Platform vajon kimagasló támogatottságát eltékozza a „Kaczyński-örökség” elleni harcban, vagy inkább az eddig elrejtett gazdasági, társadalmi, kulturális erőket segíti felszínre hozni.

Nadapi sváb iskolás gyerekek (Baumgartner Károly nadapi r. k. plébános felvétele, 1935–37 között)